

УДК 786.2.09 (477) "XX"

Олександра Німилевич, доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
член Національної спілки композиторів України

ДО ІСТОРІЇ ВИДАНЬ ФОРТЕПІАННИХ ТВОРІВ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО

У статті висвітлюється історія й подається характеристика видань фортепіанних творів Василя Барвінського.

Ключові слова: цикл прелюдій, мініатюри, н'єси, романси.

Актуальність проблеми. Творча постать Василя Барвінського – одного з найвизначніших українських митців, характеризується широтою та багатогранністю. Він увійшов до історії музичної культури України XX ст. як композитор, піаніст, критик, педагог, диригент, громадський діяч. Найбагатша і найвідоміша сторінка творчості В. Барвінського – фортепіанна. Його композиції вражають своєю зрілістю, продуманістю і витонченістю. С. Людкевич, високо оцінюючи його творчість, зазначав, що "і справді, фортепіано, цей найінтелігентніший повірник новітньої музики від часів Шумана й Шопена, став для В. Барвінського тим знаряддям, яким він найлегше висказувався, в якому найкраще виявлялася творча думка і сила його таланту, тією стихією, в якій його поетичний лет почував себе так природно, як пташка у повітрі чи риба у морі" [27, 365]. Його жертвна невтомна праця для розвитку музичної культури України і її відстоювання (аж до заслання) у боротьбі за високі художні ідеали в західноєвропейському аспекті ставлять В. Барвінського поряд із тими українськими культурними діячами, які за ці ідеали боролись і терпіли. У зв'язку з відомими трагічними подіями, спадщина композитора вважалася втраченою, й дивом відроджена зусиллями друзів, колег й багатьох сучасних діячів музичного мистецтва, повертається на концертну естраду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість В. Барвінського широко виконувалась і вивчалась у першій половині XX ст. у дослідженнях С. Людкевича, В. Витвицького, Р. Савицького, З. Лиська, Б. Кудрика. Довгих сорок років небутия не пригасили зацікавлення його спадщиною. На сучасному етапі її дослідженням займається чимало провідних науковців, музикознавців України, серед яких С. Павлишин [4; 6; 29; 30; 31], Р. Савицький-мол.

[10; 32; 33], Б. Фільц [38], Н. Кашкадамова [21; 22; 23], Л. Кияновська [24], О. Смоляк [7 – 10; 14], Б. Тихонюк [35], Л. Філоненко [12; 36; 37], Л. Назар [11], О. Криштальський [26], В. Грабовський [16; 18; 19; 20], О. Німилевич [13; 28], які розкривають різні аспекти композиторського доробку В. Барвінського. Втім, варто особливу увагу звернути на видання фортепіанних творів митця у XX і на початку XXI століття, які дозволили популяризувати, вивчати й насолоджуватися музикою композитора-мученика Василя Барвінського, яка є виразником душі і долі українського народу.

Мета статті полягає у висвітленні історії й характеристиці видань фортепіанних творів Василя Барвінського.

Виклад основного матеріалу. До цієї інструментальної сфери композитор звернувся одним з перших, після Лисенка, випробувавши різні форми у фортепіанній музиці: і великі, і мініатюри, сонату, сюїту, концерт та поповнив педагогічний репертуар, який в основі своїй опертий на народнопісенні джерела, найбільш доступні для дитячого сприйняття жанрів, які формують музичну уяву та самостійність музичного мислення, сприяють розвитку творчої індивідуальності.

В. Барвінський, як першокласний піаніст-виконавець і педагог, дав у своїх фортепіанних композиціях надзвичайні зразки доброї фактури, гарної, барвистої і повнозвучної. Його натхненна гра розкривала суть цієї музики і слухачам, і піаністам-сучасникам як зазначалось у часописі "Діло" від 1923 року: "музик не грає, а чарує слухачів ніжними тонами, які неначе вичаровує з фортеп'яну своїми легенькими ударами, а в творі виявляє всю глибину своєї ніжної душі" [35]. Індивідуальні особливості гри В. Барвінського – ліричність і витонченість звуковидобування – відобразились у його фортепіанній творчості.

Висока якість і краса творів В. Барвінського виявляється в тому, що деякі з них знайшли собі доступ до відомих світових фірм.

Першим опублікованим його фортепіанним циклом були “Прелюдії”: п’ять з восьми з’явилися друком у 1918 році (Київ-Ляйпціг, “Українська накладня”). Композитор спершу не мав наміру видавати ці п’єси, та був здивований їх популярністю. Прелюдії виникли як завдання з композиції у В. Новака – празький педагог неодноразово пропонував скомпонувати пасторальну, героїчну, хоральну чи технічну п’єсу. Композитор не наважувався навіть їх виконувати. В листі до матері від 13 лютого 1910 року він пише з сумнівом “чи виконувати їх на концерті в Празі, чи ні, бо не впевнений у їх досконалості та самостійності” [1].

Цикл прелюдій В. Барвінського виявився настільки самобутнім і художньо-вартісним, що концертуючи піаністи-сучасники, як Р. Савицький, В. Божейко, Т. Шухевич, Д. Гординська-Каранович, сміливо виконували його поряд із класичним фортепіанним репертуаром і не випадково піаністка Любка Колесса вибрала прелюдії для виконання у передачі лондонського телебачення 1937 року [21, 138].

Інший фортепіанний цикл “Шість мініатюр на українські народні теми” (1920) надрукувати у Львові не вдалося, хоча В. Барвінський продав за п’ять доларів право на видання цих п’єс Й. Доманику, члену “виділу” “Музичного товариства”, що опікувалося Вищим музичним інститутом ім. М. Лисенка. В цей час до Львова приїхав з Відня викладач Лев Сірота, і саме йому композитор показав свої “Мініатюри”. Гість зацікавився цими п’єсами і запитав, чи вони друковані. Втім, коли автор заперечив, бо “хто бачив, щоб друкувати українську музику (!), адже і Станіслав Людкевич власним коштом літографує свої твори” [34, 137], Сірота пообіцяв видати “Мініатюри”. Згодом В. Барвінський отримав листа від директора віденського видавництва Еміля Герцки з повідомленням про друк його творів. Цикли “Любов” та “Шість мініатюр на українські народні теми” з’явилися друком у видавництві “Universal Edition” у Відні 1925 року. Це важлива дата на творчому шляху Василя Барвінського, бо пов’язана з виходом його п’єс у широкий світ.

Заставку на обкладинці “Мініатюр” робив брат дружини композитора в українському народному стилі, причому візерунок змалював з вишивки, яка має свою зворушливу історію, адже подарувала її композиторові Ольга Бачинська, визначна громадська діячка та збирач народних узорів зі

Стрийщини, а вишивали її зорганізовані нею селянки в Гмінді в період Першої світової війни. Для цього першодруку характерний подвійний напис: український та німецький. Титульна сторінка нот є репродукцією з рукопису, виготовленого спеціально для друку не В. Барвінським, а рукою Зиновія Попеля.

Тираж 600 примірників розходився важко, тому “Мініатюри” видано цього ж року вдруге, без відома автора, але зі зміненою обкладинкою, та тільки з німецьким написом. 1000 примірників розійшлися миттєво, хоча В. Барвінський протестував проти виключно німецького напису, та очевидно даремно. Одночасно в путівнику сучасної фортепіанної музики (“Moderne Internationale Klaviermusik”, Zürich – Leipzig, 1927), в почесному сусідстві з оцінкою творів Бели Бартока, з’явилась прихильна рецензія Роберта Тайхмюлера, професора Ляйпцігської консерваторії на цикл “Мініатюр”. Перебуваючи у Львові, великий угорський музикант при першому знайомстві з В. Барвінським заявив, що йому відоме прізвище композитора з лейпцігського довідника, де “Мініатюри” охарактеризовані “як повні незвичайного чару і достоїнності розповсюдження, а щодо труднощів виконання “легкі” і “середньо легкі” [34, 138].

Низку обрядових та побутових зразків, а саме 38 народних пісень у фортепіанній обробці В. Барвінського, видала в 1929 році Українська Музична накладня в Нью-Йорку. Ці обробки, що мали на меті широко популяризувати народну пісню, стали добротним дидактичним матеріалом для початкового етапу гри на фортепіано.

Приємною несподіванкою була також збірка танцювальних п’єс для фортепіано, видана в Японії С. Накамураю 1931 року, де між творами таких майстрів, як Барток, Бізе, Бузона, Вагнер, Гріг, Дебюссі, Шуберт, Шопен та Скрябін, міститься і “Український танок” Василя Барвінського з циклу “Шість мініатюр”.

Збірка “Колядок і щедрівок” для фортепіано В. Барвінського – перлина українського педагогічного репертуару, була видана у 1931 році Музичним товариством ім. М. Лисенка у Львові й “репрезентує прагнення автора поповнити коло уявлень молодих музикантів про власні культурні надбання та мистецькі традиції” [24, 195].

В середині 30-х років ХХ ст. композитор написав педагогічну збірку – “Наше сонечко грає на фортеп’яні” – 20 дитячих п’єс для фортепіано на українські народні мелодії, які були видані Союзом Українських Професійних Музик у Львові в 1935 році. Вже в післявоєнних роках (1948) з’явився в Німеччині збірник “Наше сонечко”,

видання якого вдалося зреалізувати, дякуючи фінансовій допомозі Америки, а в радянський час, в 1961 році видано збірку з 14-ти мініатюр. Цікавою особливістю видання 1935 року, що вигідно вирізняє його від “Дитячих п’єс для фортепіано на основі українських народних пісень” (К.: Радянський композитор, 1961) є наявність ілюстрацій, виконаних Р. Якимовичем. Кожній п’єсі передують графічні малюнки, що відповідають тій чи іншій програмній назві. Це певним чином урізноманітнює збірку, збагачує її, адже ілюстрації є поштовхом для розвитку образної художньої уяви учня.

Несподівано в 1948 році композитора викликали до Києва і там заарештували та засудили на багатолітнє заслання. Велику частину каторжних років довелося йому відбувати в таборах Мордовії разом зі своєю дружиною, донькою знаменитого вченого Івана Пулюя. “У моїй справі не було жодного суду, а якимсь “Особым совещанием” був засуджений на кару смерті. Пізніше замінили на 25 років. Усе, що мав, мені skonфіскували” [25] – так говорив композитор про свій арешт художнику Василю Конашевичу-Сагайдачному в таборі Аякс у 1955 році. Провідні музиканти Львова, як С. Людкевич, І. Гриневецький, А. Кос-Анатольський, С. Павлишин та ін., неодноразово подавали клопотання щодо звільнення В. Барвінського з ув’язнення і розгорнули кампанію про амністію і повну реабілітацію, та сталося це аж через 10 років. Трагізм ситуації полягав у тому, що в тюрмі В. Барвінський був змушений підписати вирок на свою творчість: “дозволяю знищити мої рукописи”, які за наказом тодішнього проректора консерваторії Йосифа (Ісаака) Зельмановича Волинського були спалені у темному, загородженому високими мурами кам’яниць, підвір’ї консерваторії [31, 209]. Хоч він був першим українським композитором, якого ще в роки Першої світової війни почало публікувати всесвітньовідоме видавництво “Universal Edition” у Відні, крім кількох циклів фортепіанних п’єс і двох солоспівів, все залишилось у рукописах. Можна уявити розпуку композитора після повернення із заслання у 1958 році. “Я композитор без нот” [28, 14], – так говорив вичерпаний і знеможений В. Барвінський, продовжуючи працювати над відновленням з пам’яті своїх знищених творів.

На превелике щастя, за винятком кількох окремих творів (Струнний квартет B-dur, Фортепіанне тріо es-moll і декілька дрібних творів) його рукописи віднайшлися переважно за кордоном в архівах В. Витвицького, Л. Колесси, Р. Савицького, Д. Гординської-Каранович. Соната

Cis-dur для фортепіано знайшлася в Канаді, в архіві знаної піаністки Любки Колесси. Фортепіанний концерт несподівано віднайдено в Буенос-Айресі, в 1993 році, завдяки довголітнім старанням музикознавця, бібліографа Романа Савицького-мол. зі США, сина піаніста Романа Савицького, що був першим виконавцем цього твору. А допоміг у цій добрій справі видавець, редактор Юліан Середяк (Аргентина), який повідомив Р. Савицького-мол., що цей концерт зберігся в архіві о. С. Сапруна.

Після повернення В. Барвінського із заслання було опубліковано окремі твори у різних збірниках: “Український танець”, “Думка”, “Гумореска” – у зб.: “Педагогічні п’єси українських радянських композиторів” – К., 1960; “Колискова”, “Пісня лірника” – у зб.: “Новые страницы”. – Москва, 1963; Прелюдія Fis-dur, “Пісня” – у зб.: “Педагогічний репертуар для фортепіано”. – К., 1964.

Вагомим внеском для відродження та популяризації фортепіанної творчості В. Барвінського був друк “Творів для фортепіано” у київському видавництві “Музична Україна” в 1988 році під упорядництвом С. Павлишин та з короткою передмовою М. Колесси. До збірки ввійшли: п’ять прелюдій, “Українська сюїта” (великий концертний цикл, який входив до репертуару талановитих учнів В. Барвінського, а саме Р. Савицького й Д. Гординської-Каранович), “Шість мініатюр на українські народні теми”, цикли “Любов” (сам композитор виконав його у жовтні 1920 року [35, 7 – 8], а про виконання Г. Левицькою у 1931 році В. Барвінський писав, що “твір “Любов”... знайшов таке розуміння у публіки, якого я сам, як автор, ніколи не очікував” [22, 40], “Пісня. Серенада. Імпровізація”, “Листок з альбому” та Марш з “Лемківської сюїти”. В 1990 році у цьому ж видавництві вийшла у світ Соната Cis-dur.

Важливим чинником у формуванні національного менталітету та складовою української музично-педагогічної літератури стала низка публікацій творів В. Барвінського, підготованих до друку в Тернополі О. Смоляком, а саме: “Фортепіанні п’єси для дітей” [7] (14 мініатюр із збірки “Наше сонечко грає на фортеп’яні”) (1996); “Колядки і щедрівки” (1997) [8]; Вибрані фортепіанні твори для дітей: “Шість мініатюр”, “Жаб’ячий вальс”, “Пісня”, “Листок з альбому” (1998) [9]; Прелюдії (1998); “Українські народні пісні для фортепіано” (2000, підготовані до друку Р. Савицьким-мол. та О. Смоляком) [10].

У 2006 році в Дрогобичі побачила світ збірка

“Три прелюдії” Василя Барвінського [12] під редакцією Л. Філоненка та В. Сенкевич, до якої ввійшли три досі ненадруковані прелюдії, що збереглися в архівах вихованців композитора. Вступна стаття редакторів-упорядників подає розгорнені методичні рекомендації стосовно проблем виконання та інтерпретації цих творів.

До 120-ліття від дня народження В. Барвінського вперше опубліковано його цикл “Мініатюри на лемківські народні пісні” [13] в упорядкуванні О. Німилович із розгорненим музично-естетичним аналізом композицій.

Говорячи про видання фортепіанних творів, слід згадати публікації романсів В. Барвінського в упорядкуванні С. Павлишин [6] в 1993 році і хорових творів (2000) [11], а також численні збірки матеріалів наукових конференцій, присвячених творчості композитора, які проходили в Тернополі, Львові [14; 15; 17] й тритомне видання музично-письменницької спадщини В. Барвінського, спогадів, розвідок, досліджень про його творчість в упорядкуванні В. Грабовського [16; 18; 19].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що всі ці видання адресовані викладачам та учням музичних шкіл, студентам музичних училищ, музично-педагогічних факультетів, консерваторій, вони сприяють пропаганді українського фортепіанного мистецтва, а особливо, творчості В. Барвінського, яка, повернувшись із забуття, звучить у виконанні знаних сучасних піаністів, проводяться конкурси молодих виконавців ім. В. Барвінського, чимало наукових конференцій, на його композиціях виховується нове покоління талановитих музикантів.

1. Барвінський В. Листи до матері від 13.02.1910 р. // *Рукописний відділ ЛНБ ім. В. Стефаника, Барв.* 90 п. 14.

2. Барвінський В. *Беля Барток у Львові* // *Українська музика.* – 1937. – № 5 – 6.

3. Барвінський В. *Колядки і щедрівки на фортеп’ян з підложеним текстом.* – Львів: Видання Музичного товариства ім. М. Лисенка, 1931. – 24 с.

4. Барвінський В. *Твори для фортепіано* / Упорядник С. Павлишин. – К.: Музична Україна, 1988.

5. Барвінський В. *Соната.* – К.: Музична Україна, 1990.

6. Барвінський В. *Романси. Для голосу в супроводі фортепіано* / Упорядник С. Павлишин. – К.: Музична Україна, 1993. – 127 с.

7. Барвінський В. *Фортепіанні п’єси для дітей* / Упорядники: О. Смоляк, Л. Корній. –

Тернопіль: Лілея, 1996.

8. Барвінський В. *Колядки і щедрівки для фортепіано зі словесним текстом* / Упорядник О. Смоляк. – Тернопіль: Збруч, 1997.

9. Барвінський В. *Вибрані фортепіанні твори для дітей* / Упорядник О. Смоляк. – Тернопіль: Лілея, 1998.

10. Барвінський В. *Українські народні пісні для фортепіано зі словесним текстом* / Упорядники: Р. Савицький-мол., О. Смоляк. – Тернопіль: АСТОН, 2000.

11. Барвінський В. *Хорові твори* / Упорядник Л. Назар. – Тернопіль: АСТОН, 2000. – 40 с.

12. Барвінський В. *Три прелюдії* / Редактори-упорядники, вст. ст. Л. Філоненко, В. Сенкевич. – Дрогобич: Коло, 2006. – 32 с.

13. Барвінський В. *Мініатюри на лемківські народні пісні* / Редактор-упорядник, вст. ст. О. Німилович. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 32 с.

14. Василь Барвінський і українська музична культура. *Святова академія, присвячена 110 річниці від дня народження Василя Барвінського. 16 березня 1998 р.: Статті та матеріали* / Упорядник О. Смоляк. – Тернопіль, 1998.

15. Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. *Статті та матеріали* / Ред.-упор. О. Смоляк. – Тернопіль: Астон, 2003. – 192 с.

16. Василь Барвінський. *3 музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи* / Упор. В. Грабовський. – Дрогобич: Коло, 2004. – 256 с.

17. Виконавсько-педагогічні принципи Василя Барвінського та його послідовників як складова частина Львівської піаністичної школи: *Матеріали науково-практичної конференції. Львів, 5 квітня 2006 р.* / Ред.-упор. Т. Воробкевич. – Львів, 2006. – 103 с.

18. Василь Барвінський. *Статті. Листи. Спогади* / Редактор-упорядник В. Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 268 с.

19. Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах / Редактор-упорядник В. Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – 336 с.

20. Грабовський В. *Василь Барвінський у колі Ревуцьких* // *Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах* / Редактор-упорядник В. Грабовський. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – С. 196 – 203.

21. Кашкадамова Н. *Українська фортепіанна музика в репертуарі піаністів Галичини (60-і роки XIX ст. – 1939 р.)* // *Записки НТШ.* – Том ССXXXII: *Праці Музикознавчої комісії.* – Львів, 1996. – С. 138.

ДО ІСТОРІЇ ВИДАНЬ ФОРТЕПІАННИХ ТВОРІВ ВАСИЛЯ БАРВІНСЬКОГО

22. Кашкадамова Н. Про фаховість у виконанні української музики: здобутки галицьких піаністів // *Союз Українських Професійних Музик у Львові: Матеріали і документи*. – Львів, 1997. – С. 40.
23. Кашкадамова Н. Василь Барвінський як фортеп'яний педагог // *Кашкадамова Н. Фортеп'яне мистецтво у Львові: Статті. Рецензії, Матеріали*. – Тернопіль: СМП "АСТОН", 2001. – С. 80 – 92.
24. Кияновська Л. Стилвова еволюція галицької музичної культури XIX – XX ст. – Тернопіль: АСТОН, 2000. – С. 195.
25. Конашевич-Сагайдачний В. Зустріч // *Музика*. – 1991. – № 5.
26. Криштальський О. Спогади про видатних львівських піаністів // *Бібліографія українознавства*. – Вип. 2: Бібліографія та джерела музикознавства. – Львів, 1994. – С. 55 – 65.
27. Людкевич С. Василь Барвінський. У 30-ліття музичної діяльності // *Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упорядкування З. Штундер*. – Том. I. – Львів: Дивосвіт, 2000. – С. 365.
28. Німилович О. Фортепіанна творчість Василя Барвінського. – Дрогобич: Коло, 2001. – 78 с.
29. Павлишин С. Василь Барвінський. – К.: Музична Україна, 1990.
30. Павлишин С. Шануймо пам'ять Василя Барвінського // *Галицька зоря*. – 1995. – № 121 – 122.
31. Павлишин С. Спогади // *Василь Барвінський. Статті. Листи. Спогади / Редактор-упорядник В. Грабовський*. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – С. 207 – 211.
32. Савицький Р.-мол. Віднайдено великий твір В. Барвінського // *Музика*. – 1993. – № 6.
33. Савицький Р.-мол. Хронологія нововідкритого фортепіанного концерту f-moll Василя Барвінського (реконструкція подій) // *Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах / Редактор-упорядник В. Грабовський*. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – С. 60 – 63.
34. Струтинська А. Мініатюри Василя Барвінського в Японії // *Український календар*. – Варшава, 1970. – С. 136 – 138.
35. Тихонюк Б. Василь Барвінський – композитор і піаніст – в оцінці львівської преси 1920-х років. – Львів: ЛДК, 1989.
36. Філоненко Л. Заграймо на Різдво // *Музика*. – 1990. – № 5.
37. Філоненко Л. Маловідомі сторінки "Особової справи Василя Барвінського" // *Василь Барвінський у дослідженнях та матеріалах / Редактор-упорядник В. Грабовський*. – Дрогобич: Посвіт, 2008. – С. 224 – 229.
38. Фільц Б. Спогади про композитора В. Барвінського // *Соломія (Тернопіль)*. – 1998. – № 4.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2008.

"Своєю багатогранною діяльністю він вніс великий вклад у розвиток музичного мистецтва ХХ ст., і особливо у піднесення музичної освіти та рівня професіоналізму музикантів Галичини. Честі носити ім'я славетного мистця удостоєне Дрогобицьке державне музичне училище, викладацький склад якого плідно працює над вихованням нових поколінь талановитих музично обдарованих людей, прищеплює любов і повагу до творчості свого патрона та внеску у загальну культурну скарбницю композиторів-класиків і авторів академічної музики сьогодення".

Богдана Фільц
композитор, музикознавець, кандидат мистецтвознавства,
провідний науковий співробітник
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Філевського НАН України,
Заслужений діяч мистецтв України

